

ŠėDUVOS ŽYDŲ MEMORIALINIS FONDAS
Šėduva Jewish Memorial Fund

DINGĘS ŠTETLAS (Šėduvos) žemėlapis

Štetl jidiš kalba yra žodžio *štot*, reiškiančio miestą, mažybinių formą. Šėduvos žydų bendruomenės pradžia laikytina XVIII a. pirmoji pusė, kai Šėduva, gavo miesto statusą, Magdeburgo teises ir savivaldą, sparčiai vystėsi, o žydų gyventojų skaičius mieste nuolat augo.

Naujoje vietoje įsikūrę žydai steigdavo pagrindines papročių ir tradicijų išlaikymui būtinas bendruomenės institucijas: *sina-gogą* ir *kapines*, miestelio pakraštyje ar nuošaliau gyvenamosios zonos. Bendruomenė palaipsniui pasirūpindavo ritualinio baseino (*mikvos*), skerdyklos (*šoichet*), pradžios mokyklos (*chederio*), keleto draugijų (*khevres*), atsakingų už religinio ir visuomeninio gyvenimo organizavimą, įkūrimu bei išlaikymu.

Štetlo gyvenimas sukosi aplink turgaus aikštę – centrinę miesto dalį, kurioje vykdavo turgus, formavęs gyvybingą ekonominę ryšį tarp miestelėnų, bei tarp miesto ir kaimo gyventojų. Iš pat ankstyvo ryto, valstiečiai atvykdavo į miestelio aikštę parduoti savo produktų, o už gautus pinigus eidavo į šalimais gatvėje išsiriakiusias smulkias krautuvėles, kurių iškabose dominavo žydiškos pavardės, įsigyti reikalingų gėrybių arba atsipalaiduoti karčiameje. Žydų gyvenamieji namai, daugeliu atvejų mediniai, buvo pritaikyti prekybai ir smulkiajai gamybai. Miesto centre dėmesį neabejotinai galėjo patraukti išvaizdesni, dažniausiai kelių aukštų, mūriniai žydų liaudies banko pastatai.

Dauguma žydų gyveno šalia lietuvių ir kitų etninių grupių, vienaip ar kitaip veikusių viena kitą. Dėl gyvenamosios erdvės artumo natūraliai užsimegdavo kasdieniai kontaktai. Įvairiataučiai ir įvairiakalbiai miestelėnai buvo kaimynai, ekonominiai partneriais, klasės draugai, kartais net sutuoktiniai, kolegos tam tikrose organizacijose, futbolo varžybų metu dalydavosi tuo pačiu stadionu ir t. t.

Štetlo gyvenimas buvo nutrauktas nacistinių budelių ir jų vietinių talkininkų. Būta pavienių, dažniausiai nesėkmingų, bandymų išgelbėti kai kurių žydų gyvybes.

Vytauto g.

Panevėžio g.

Vilniaus g.

Sporto g.

Kaštonų a.

Laisvės a.

Pilies g.

Kėdainių g.

Vėriškių g.

Žvejų g.

Šiauliai

Panevėžys

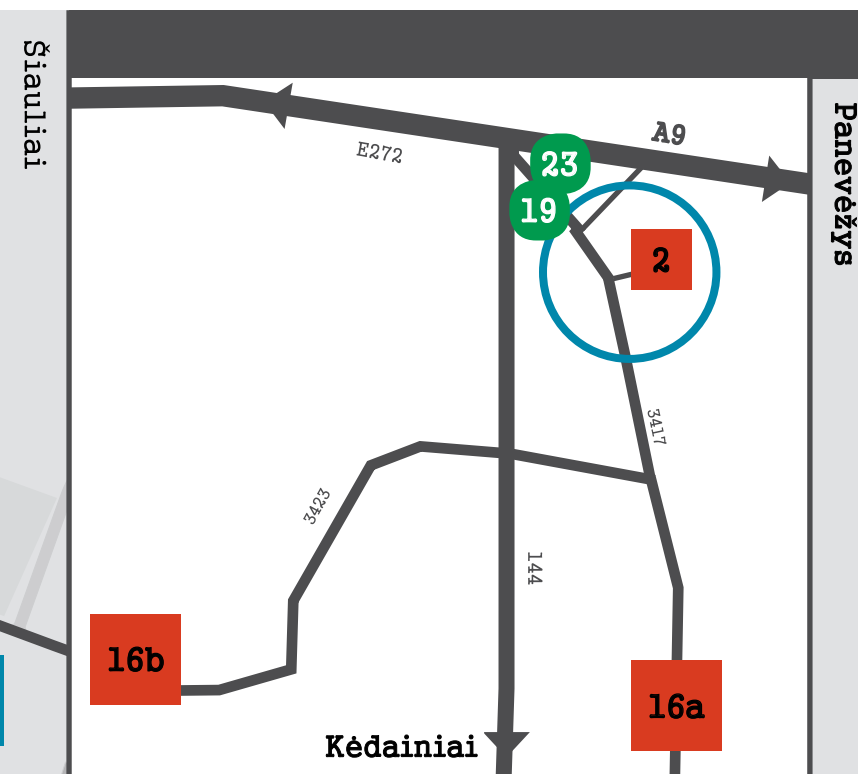
Kėdainiai

- 1 žydų kultūros objektai (vieta žinoma)
- 4 (tikslī vieta nežinoma)
- 21 miesto objektai
- 2 vietos
- 18 nauji objektai

„Dingęs Štetlas“ – tai VšĮ „Šėduvos žydų memorialinio Fondo“ nuo 2012 metų vykdomas Lietuvos žydų kultūros ir paveldo projektas.

Dominikonų g. 5, LT-01131 Vilnius
info@loststetl.com
www.loststetl.com

100 m

1. Sinagogos, Kaštonų a.

Tikėtina, kad Šeduvos žydai sinagogą turėjo ir anksčiau, tačiau tėra žinoma apie 1866 m. inauguruotą medinę sinagogą. Mūrinė sinagoga, greičiausiai, buvo pastatyta XIX–XX a. sandūroje. Žaliai dažyta medinė sinagoga, greičiausiai buvo sudeginta II-ojo pasaulinio karo metais, o šalia jos stovėjusi raudonų plytų sinagoga, po karo laikinai naudota kaip sandėlys, nugriauta XX. a. 6-ame dešimtmetyje.

2. Senosios Šeduvos žydų kapinės, Žvejų g.

XVIII a. pirmoje pusėje išikūrusi žydų bendruomenė Šeduvoje laidojo savo narius miesto pakraštyje įsteigtose kapinėse. 2013–2014 m. restauruojant Šeduvos žydų kapines sutvarkyta teritorija, atstatyta tvora, restauruoti 800 antkapinių paminklų, iš jų 400 identifiukuoti. Išlikęs seniausias palaidojimas siekia 1779–1780 metus, o vėliausias – 1932 m.

3. Mikva, Sporto g. (buv. Bernardinų g. 22)

Netoli sinagogų įrengta mikva (ritualinis baseinėlis) naudodavosi religijos nuostatų prisilaikantys miestelėnai.

4. Skerdykla, Vėriškių g.

Skerdikas – vienas svarbiausių asmenų bendruomenėje, nepaprastas mėsinkininkas. Tai giliai religingas, išmanantis žydų teisę, ypač tai, kas susiję su skerdimu, asmuo. Skerdimo kainos nuolatos svyravo, jų kaina priklausė nuo gyvūno dydžio ir rūšies.

5. „Tarbut“ pradinė mokykla, Vėriškių g.

Tarpukariu jaunoji Šeduvos žydų karta buvo ugdoma 1919 m. įsteigtoje žydų pradinėje „Tarbut“ (dėstomąja hebrajų kalba) mokykloje. Vis dėlto tolimesnės mokymosi galimybės Šeduvos žydų vaikams buvo ribotos, nes miestelyje veikė tik viena aukštesniojo tipo bendrojo lavinimo mokykla – „Saulės“ draugijos skyriaus išlaikoma progimnazija.

6. Turgaus aikštė, Laisvės a.

Šeduvoje tradiciškai turgus vykdavo pirmadieniais ir ketvirtadieniais. Turguje prekyba vykdavo nuo prekystalių, iš vežimų ir specialių „būdų“. Kelis kartus per metus buvo rengiami prekymečiai „Jomarkai“ – Šeduvoje ypatingai buvo švenčiama balandžio 23 d. (Jurginės), birželio 24 d. (Joninės), rugpjūčio 15 d. (Žolinė), spalio 2 d. (Angelų sargų). Turgaus nebūdavo žydų religinių švenčių metu – vietos gyventojai mena, kad tuomet tekdavę važiuoti į Šiaulius.

7. Parduotuvės: S. Pomuso laikrodžių (buv. Vytauto g. 5)(a), Š. Leizerovičiaus kolonialinė (buv. Vytauto g. 22)(b), Š. Giršovičiaus geležies (buv. Panevėžio g. 2)(c), B. Blocho kepykla (buv. Kėdainių g. 11)(d)

Arčiau centro ir aplink turgaus aikštę spietėsi įvairiausios krautuvėlės. Pagal tai, kokiomis prekėmis prekiauta, parduotuvės vadintos pagal profilį: „maisto prekių“, „smulkių prekių“, „kolonialinių prekių“, „geležies prekių“ ir pan. Daugeliu atvejų parduotuvės nebuvo griežtai specializuotos ir jose galėjai išigyti pačių įvairiausių dalykų – nuo adatos iki silkės, žibalo, degtukų ar dviračio. Tarpukariu Šeduvoje jų buvo apie 80.

8. Karčiama, Laisvės a. 28

Karčiama viena susirinkimo vietų, kur paprasti Šeduvos gyventojai galėdavo užsukti po turgaus, išgerti bei pasišnekučiuoti. Šeduvoje taip pat būta ir prabangesnės vietos – Fleišui priklausiusio restorano, stovėjusio Kėdainių ir Vėriškių g. kampe. Tiesa, jis niekada nebuvo labai populiarius, kadangi tik nedidelė miestelėnų dalis galėjo finansiškai leisti sau tokią pramogą.

9. Stomatologė H. Melmanienė, Vytauto g. (buv. Šiaulių g. 28)

Daugelis žydų miesteliuose vertėsi mažu verslu ar amatais, kiti teikė teisines ar medicinos paslaugas. Šeduviškė H. Melmanienė, vienintelė miestelio stomatologė, taisė dantis ar dėjo dirbtinius, miestelio gyventojams.

1

2

5

6

9

10. Naujoji Šeduvos vaistinė, Panevėžio g. 3

Naujoji Šeduvos vaistinė, priklausiusi Godai Bardonienei, buvo ta vieta, kur miestelėnai galėjo nusipirkti vaistų ar gauti patarimą.

11. Žydų liaudies bankas, Vėriškių g. 6

Šeduvos žydų ekonominiame gyvenime svarbų vaidmenį atliko Žydų liaudies bankas (Folksbank), įsteigtas 1927 m. Tuo metu bankas turėjo 266 narius. Banko paslaugomis naudojosi miesto gyventojai.

12. Garinis malūnas ir lentpjūvė, Panevėžio g. 36; karšykla (buv. Panevėžio g. 8)

Šeduvos miestą supo bent 4 vėjiniai malūnai, o miestelio magnatai broliai Kaganai puikavosi vieninteliu gariniu malūnu. Jiems taip pat priklausė lentpjūvė bei moderni vilnų karšykla – verpykla aptarnavusi apylinkės avių augintojus.

13. Žydai kariai savanoriai Samuelis Nolis, Vytauto 25 (buv. Vytauto g. 31) ir Jankelis Kuperis, Panevėžio g. 7

1919–1920 m. valstybės ginti stojo šeduviai Samuelis Nolis bei Jankelis Kuperis. Jie 1936 m. pripažinti Lietuvos kariuomenės kūrėjais savanoriais ir apdovanoti medaliais. Žydų karių, dalyvavusių Lietuvos Nepriklausomybės atvadavime, Sąjungos Šeduvos skyrius veikė aktyviai tiek renkant lėšas Ginklų fondui ir Sąjungai Vilniui vaduoti, tiek demonstruojant pilietinį lojalumą bei patriotizmą valstybinių švenčių metu, dalyvaujant bendrose eisenose miestelio gatvėse.

14. Makabi sporto klubas, Kėdainių g. 71

Miestelio jaunimas būrėsi į jų pasaulėžiūrai artimiausias draugijas bei organizacijas – švietimo, kultūrinės, religinės bei sporto. Žydų sporto ir gimnastikos sąjungos „Makabi“ skyrius vienijo 80 narių, kurie savo fizinį pasirengimą išbandydavo su vietinėmis komandomis Šeduvoje ar kitų miestelių „Makabi“.

15. Šeduvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia, Vilniaus g. 16

Naciams užėmus Šeduvą, 1941 m. liepos pradžioje miestelio žydai buvo prievarta iškeldinti iš savo namų ir išvaryti į gretimą Pavartyčių kaimą, getu tapusius sovietinius barakus, aptvertus spygliuotos vielos tvora ir saugomus vietinių nacių kolaborantų. Siekiant išsigelbėti 3 žydų šeimos (gydytojo M. Paturskio, Lietuvos kariuomenės kūrėjų –savanorių S. Nolio ir J. Kuperio) bažnyčioje priėmė krikštą iš kunigo M. Karoso. Tas pats kunigas vėliau slėpė po bažnyčios altoriumi pabėgusią Sulamitą Noliene.

16. Žudynių vietos: Liaudiškių miškas (a), Pakutenių kaimas (b)

(a) 1941 m. rugpjūčio 25 d. nacistiniai budeliai ir jų vietiniai talkininkai brutaliai nutraukė kelis šimtmečius trukusią Šeduvos žydų istoriją, sušaudydami 664 šeduvius Liaudiškių miške. (b) 1941 m. rugpjūčio viduryje Pakutenių kaime nužudyta grupė Šeduvos žydų bei rabinas Mordechajus Henkinas.

17. Paminklas Šeduvos žydams atminti, Laisvės a.

2015 m. pastatytas paminklas, skirtas atminti visiems Šeduvoje gyvenusiems žydams.

18. Būsimasis muziejus, Žvejų g.

2019 m. duris atversiantis muziejus „Dingęs Štetlas“ kvies lankytojus pažinti štetlo gyventojų kasdienybę bei neeilinius nu-tikimus.

- 19. Šeduvos malūnas: restoranas ir viešbutis, Vytauto g. 89
- 20. Autobusų stotis, Vytauto g. 26–28
- 21. Vaistinė ir medicinos punktas, Panevėžio g. 3
- 22. Paštas, Vytauto g. 4
- 23. Kuro kolonėlė ir bevielis internetas (wifi), Vytauto g. 102
- 24. Tualetas, Laisvės a. 6 ir Laisvės a. / Vilniaus g. 1
- 25. Parkas, Panevėžio g. 37
- 26. Senovinių automobilių muziejus, Panevėžio g. 36
- 27. Šeduvos gimnazijos muziejus, Pilies g. 17

7b

7c

7d

14

17

Šaltiniai: 1. Daugų gyvenės kultūros istorijos muziejus –draustinis 2. 14. Foto A. Baltėnas, ŠŽMF 5. Yvette Sonkin asmeninė kolekcija, ŠŽMF 6. Lietuvos nacionalinis muziejus 9. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas 7b, c, d Radviliškio rajono Šeduvos gimnazijos istorijos muziejus 14. Alain Musikanth asmeninė kolekcija, ŠŽMF